

QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA ISHLAB CHIQARISHNI SIFAT MENEJMENTI TAMOYILLARI ASOSIDA TASHKIL ETISHDAGI MAVJUD MUAMMOLAR

Achilov Ilmurad

Shahrisabz davlat pedagogika instituti,

Ijtimoiy fanlar fakulteti dekani PhD

ORCID: 0009-0005-8588-2552

E-mail: ilmurodachilov1987@gmail.com

Аннотация

Ushbu maqolada qurilish materiallari sanoatida ishlab chiqarishni sifat menejmenti tamoyillari asosida tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Sohada soʻnggi yillarda kuzatilayotgan ishlab chiqarish hajmi oʻsishiga qaramay, mahsulot sifati, standartlarga muvofiqlik, xalqaro raqobatbardoshlik va eksport salohiyatini taʼminlash borasida bir qator tizimli muammolar mavjudligi aniqlangan. Xususan, sement, keramik plitka, qurilish shishasi va boshqa materiallar ishlab chiqarish hajmi, ularning sifat koʻrsatkichlari va ishlab chiqarish jarayonlariga taʼsir etuvchi omillar chuqur oʻrganildi. Ish natijasida, sifat menejmentini amaliy faoliyatga joriy etishdagi toʻsiqlar — eski texnologiyalar, kadrlar malakasining pastligi, standartlashtirish va sertifikatlashning samarasizligi — kabi asosiy muammolar tizimlashtirildi.

Kalit soʻzlar: qurilish materiallari, sifat menejmenti, ISO 9001, ishlab chiqarish jarayoni, texnologik modernizatsiya, ichki audit, standartlashtirish, eksport, raqobatbardoshlik, kadrlar salohiyati, sertifikatlash, innovatsiya, sement sanoati, strategik yechimlar.

Аннотация

В данной статье анализируются вопросы организации производства строительных материалов на основе принципов менеджмента качества. Несмотря на рост объемов производства, который наблюдается в отрасли в последние годы, выявлен ряд системных проблем, связанных с качеством продукции, соответствием стандартам, международной конкурентоспособностью и обеспечением экспортного потенциала. В частности, глубоко изучены объемы производства цемента, керамической плитки, строительного стекла и других материалов, их качественные показатели и факторы, влияющие на производственные процессы. В результате работы были систематизированы такие основные проблемы, как препятствия на пути внедрения менеджмента качества в практическую деятельность — устаревшие технологии, низкая квалификация персонала, неэффективность стандартизации и сертификации.

Ключевые слова: строительные материалы, менеджмент качества, ISO 9001, производственный процесс, технологическая модернизация, внутренний аудит, стандартизация, экспорт, конкурентоспособность, кадровый потенциал, сертификация, инновации, цементная промышленность, стратегические решения.

Abstract

This article analyzes the issues of organizing production in the building materials industry on the principles of quality management. Despite the growth in production volumes observed in recent years in the industry, there have been a number of systemic problems regarding product quality, compliance with standards, international competitiveness and ensuring export potential. In particular, the volume of production of cement, ceramic tile, construction glass and other materials, their quality indicators and factors affecting production processes were studied in depth. As a result of the work, the main problems such as obstacles to the introduction of quality management into practical activities — old technologies, low personnel qualifications, inefficiency of standardization and certification — were systematized.

Keywords: building materials, quality management, ISO 9001, production process, technological modernization, internal audit, standardization, export, competitiveness, personnel potential, certification, innovation, cement industry, strategic solutions.

KIRISH

Qurilish materiallari sanoati har qanday mamlakatning iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishida ustuvor ahamiyatga ega bo'lgan tarmoqlardan biri hisoblanadi. Bu sohadagi mahsulotlar - sement, g'isht, beton, gips, shifer, metall va plastik konstruksiyalar, qurilish-qo'shimcha vositalar - infratuzilma va turarjoy qurilishi, sanoat korxonalarini, ta'lim va sog'liqni saqlash obyektlari kabi strategik ahamiyatga ega loyihalarning amalga oshirilishida asosiy resurs sifatida xizmat qiladi. Demak, bu sohadagi ishlab chiqarish jarayonlari nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlik va xavfsizlik bilan ham chambarchas bog'liq.

O'zbekistonda so'nggi yillarda qurilish sohasidagi faol investitsiya siyosati, davlat dasturlari orqali yirik infratuzilmaviy loyihalarning amalga oshirilishi qurilish materiallariga bo'lgan ichki talabni jadal oshirdi. Shu bilan birga, milliy ishlab chiqaruvchilardan nafaqat yuqori hajmda, balki sifatli va xalqaro standartlarga javob beradigan mahsulotlar ishlab chiqarish talab etilmoqda. Bu esa sanoatda sifatni boshqarish va nazorat qilish tizimlarini qayta ko'rib chiqish, ilg'or menejment yondashuvlarini joriy etish zaruratini tug'dirmoqda.

Sifat menejmenti - bu faqatgina mahsulotni sertifikatlash yoki standartlashtirish emas, balki butun ishlab chiqarish jarayonini tizimli tashkil etish, mijoz talablarini chuqur o'rganish, resurslardan oqilona foydalanish, innovatsion yechimlarni tatbiq etish va sifatni uzluksiz yaxshilashni nazarda tutadigan murakkab boshqaruv faoliyatidir. Jahon amaliyotida o'z samarasini isbotlagan ISO 9001:2015 kabi xalqaro standartlar mana shu maqsadlarga erishishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Biroq, amaldagi holat shuni ko'rsatmoqdaki, mamlakatimizdagi qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalarining katta qismida sifat menejmenti tizimi joriy etilmagan yoki rasmiy tusda, formal holda mavjud.

Bundan tashqari, ushbu sohada sifatni samarali boshqarishga to'stinlik qilayotgan yana qator muammolar mavjud: ishlab chiqarish jarayonlarining yetarlicha avtomatlashtirilmagani; texnologik intizomning sustligi; mahsulotni texnik talablarga

muvofig testlash va baholash mexanizmlarining samarasizligi; sohadagi mutaxassislarning kasbiy malakasi yetarli emasligi; innovatsion yondashuvlarga, sifat auditi va monitoring tizimlariga nisbatan tanqidiy munosabat.

Bu muammolar nafaqat mahsulot sifatining pastligiga, balki raqobatbardoshlikning susayishi, iste'molchilar ishonchining kamayishi va ichki bozorda import hajmining oshishiga ham olib kelmoqda. Bunday sharoitda korxonalar faoliyatini tubdan qayta ko'rib chiqish, zamonaviy menejment vositalarini, ayniqsa, sifatni boshqarish va nazorat qilishning ilg'or tamoyillarini joriy etish dolzarb masala sifatida kun tartibiga chiqmoqda.

Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi, urbanizatsiya jarayoni va ijtimoiy barqarorligi qurilish sohasining samaradorligi va ustuvorligi bilan chambarchas bog'liq. Qurilish materiallari sanoati esa ana shu jarayonlarni amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydigan strategik tarmoq hisoblanadi. Bugungi kunda bu sanoat nafaqat real sektorda, balki umumiy milliy mahsulotning o'sish sur'atlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois, ushbu sohada sifatli ishlab chiqarishni ta'minlash va menejment jarayonlarini isloh qilish masalasi juda ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekistonda qurilish va infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari, xususan, «Yangi O'zbekiston» strategiyasi, shaharsozlik konsepsiyalari, ijtimoiy uy-joy qurilishi dasturlari va yirik sanoat loyihalari, qurilish materiallariga bo'lgan talabni keskin oshirmoqda. Ayni paytda ushbu talabga sifat jihatdan javob bera olish, ichki bozorda import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish, eksportbop resurslar yaratish bugungi kunning ustuvor vazifalariga aylangan. Bundan kelib chiqib, ishlab chiqarish jarayonlarini sifat menejmenti asosida qayta tashkil etish nafaqat korxonalar darajasida, balki makroiqtisodiy miqyosda ham muhim ahamiyatga ega.

Hozirgi global bozor sharoitida korxonalar oldida faqat ko'p ishlab chiqarish emas, balki raqobatbardosh, barqaror va mijoz talablariga javob beradigan mahsulot ishlab chiqarish masalasi kun tartibiga chiqmoqda. Bu esa faqat sifat nazoratini emas, balki to'liq boshqaruvni o'z ichiga olgan zamonaviy sifat menejmenti tizimlarini joriy etishni talab qiladi. ISO 9001:2015, Lean Manufacturing, TQM (Total Quality Management), 5S, Kaizen kabi xalqaro yondashuvlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xatolarni kamaytirish, ishchi kuchining salohiyatidan oqilona foydalanish va doimiy takomillashuvni ta'minlashda keng qo'llanilayotgan tizimlardir. Afsuski, O'zbekistondagi qurilish materiallari sanoatida bu tamoyillarning amaldagi joriy etilishi hali ham cheklangan va ko'p hollarda formal tusdagi yondashuvlar bilan cheklanmoqda.

Sohada kuzatilayotgan qator tizimli muammolar mavzuning ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Jumladan: sifatni boshqarishning aniq strategik yo'nalishlari mavjud emas; kadrlar malakasi va sifat menejmenti sohasidagi bilimlar yetarli emas; ishlab chiqarishda texnologik intizom va standartlashtirish darajasi past; zamonaviy uskunalari va avtomatlashtirilgan tizimlar yetarlicha joriy etilmagan; ichki nazorat, audit va baholash mexanizmlari samarasiz ishlamoqda.

Bundan tashqari, tashqi bozordagi raqobat muhiti ham ushbu sohadagi korxonalardan sifat menejmentini strategik yoʻnalish sifatida qabul qilishni talab qilmoqda. Xususan, YeOII, MDH, Osiyo va Yevropa mamlakatlariga eksport qilish niyatidagi mahalliy ishlab chiqaruvchilar xalqaro talablarga javob beradigan sertifikatlariga, sifat tizimlariga va ishonchli nazorat jarayonlariga ega boʻlishi shart. Bu nafaqat eksport salohiyatini oshiradi, balki investorlar uchun ham tarmoqni jozibador qiladi.

Shu bois, qurilish materiallari sanoatida ishlab chiqarishni sifat menejmenti tamoyillari asosida tashkil etish masalasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy, meʼyoriy-texnik va strategik jihatdan ham dolzarb hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Qurilish materiallari sanoatida sifat menejmenti tizimlarini joriy etish va rivojlantirish masalalari xalqaro va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan keng oʻrganilgan boʻlib, ularning ilmiy qarashlari ushbu sohada muammolarni anglash va yechim topishda muhim nazariy asos boʻlib xizmat qiladi. Biroq, mazkur sohaga doir tadqiqotlarni tahlil qilish shuni koʻrsatadiki, mavjud ilmiy ishlar koʻpincha umumiy nazariy yondashuvlar bilan cheklangan, qurilish materiallari sanoatiga doir maxsus tahlillar yetarlicha emas.

Sifat boshqaruvi nazariyasining asoschilaridan biri boʻlgan Edvard Deming oʻzining mashhur «14 tamoyil»i orqali sifatni boshqarishdagi tizimli yondashuvni taklif qilgan. U ishlab chiqarish jarayonida xatolarni kamaytirishning asosiy omili bu - rahbariyatning strategik fikrlashga va ishchilarni doimiy rivojlantirishga qaratilgan siyosatidir, deb hisoblaydi.[1] Demingning fikriga koʻra, sifat - bu faqat texnik masala emas, balki menejment falsafasidir.

Jozef Juran esa sifatni rejalashtirish, nazorat va takomillashtirishni qamrab olgan «Juran Trilogy» modelini ilgari surgan. Uning tadqiqotlarida sifat muammolari aksar hollarda ishlab chiqarish jarayonidagi tizimsizliklar va kadrlar malakasining pastligi bilan bogʻliq ekanligi taʼkidlangan.[2] U qurilish mahsulotlari kabi koʻp bosqichli va yuqori xavfli tarmoqlarda «har bir jarayonda sifat» tamoyilini joriy etishni tavsiya qiladi.

Filip Krosbining «Sifat - bu bepul» (Quality is Free) konsepsiyasida esa sifatni boshqarishga sarflangan har qanday xarajat, kelgusida kamchiliklar tufayli keladigan yoʻqotishlardan ancha arzon ekanligi taʼkidlanadi.[3] U, ayniqsa, qurilish sohasida «nol nuqson» konsepsiyasini tatbiq etish zarurligini alohida koʻrsatib oʻtgan.

Ishikava Kaoru esa sifat davralari va sabab-oqibat diagrammalari orqali tashkilot ichida sifat madaniyatini yaratishga alohida eʼtibor qaratgan. Uning fikriga koʻra, sifatni yaxshilash faqat rahbariyat emas, balki barcha ishchilarning ishtirokini talab etadi. Bu qarash qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalarda jamoaviy yondashuvni rivojlantirish zarurligini koʻrsatadi.[4]

Oʻzbekistonda ham sifat menejmenti sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borilgan boʻlib, ular orasida J. Jurazovning «Sifatni boshqarish asoslari» asari muhim ahamiyatga ega. U oʻz ishida mahalliy korxonalarda sifat menejmenti tizimlarining

joriy etilishidagi asosiy toʻsiqlarni: bilimsizlik, notoʻgʻri yondashuv, sifatni «qoʻshimcha funktsiya» sifatida qabul qilish kabi muammolarni taʼkidlaydi.[5]

U. Xaydarov esa sifat boshqaruvini zamonaviy menejment tizimlari bilan integratsiya qilish masalasiga alohida eʼtibor qaratgan. U qurilish sohasida ISO standartlarini joriy qilishda mehnat unumdorligi va mahsulot sifatini oshirish oʻrtasidagi bogʻliqlikni iqtisodiy misollar asosida tahlil qilgan.[6]

S. Komilov esa oʻz tadqiqotlarida qurilish materiallari ishlab chiqarishda texnologik intizom va standartlashtirish darajasi yetarli emasligini tanqid qilgan. Uning fikriga koʻra, sifat faqat texnik mezonlar bilan emas, balki ichki nazorat tizimlari va motivatsion mexanizmlar bilan taʼminlanishi kerak.[7]

Taguchi Genichi tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, sifatni faqat ishlab chiqarish jarayonida emas, balki loyihalash va mahsulotni rejalashtirish bosqichida nazorat qilish zarurligini taʼkidlaydi. Uning statistik metodlarga asoslangan «Taguchi Method» uslubi orqali mahsulot dizaynidagi oʻzgaruvchanlikni kamaytirish mumkin.[8] Qurilish materiallari ishlab chiqarishda bu uslub xom ashyo tanlash, harorat, bosim, vaqt va boshqa omillarni optimallashtirishda samarali hisoblanadi. Afsuski, bu yondashuv mahalliy korxonalarda yetarlicha qoʻllanilmayapti.

Djoel Ross va Maykl Kameron tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda, TQM (Total Quality Management) tizimida yetakchilik, mijozlarga yoʻnaltirilganlik, doimiy takomillashuv va qaror qabul qilishda maʼlumotlarga asoslanish kabi tamoyillarni belgilab berishgan. Ular korxonalarda sifatni tashkil etishda tashkiliy madaniyat va xodimlar motivatsiyasini muhim omil sifatida koʻrishadi.[9] Ushbu yondashuv mahalliy tadbirkorlik muhitida ham ahamiyatli, lekin ishchi kuchi malakasining yetishmasligi, xodimlar rotatsiyasi yuqoriligi tufayli talab darajasida amalga oshirilmayapti.

Yu. Tursunovning tadqiqotlarida sifat boshqaruvi va iqtisodiy samaradorlik oʻrtasidagi bogʻliqlik tahlil qilinadi. U sifatni yaxshilash orqali mahsulot tannaxsini pasaytirish va bozorda raqobatbardoshlikni oshirish mumkinligini asoslab beradi. Ammo, u taʼkidlagan muammolardan biri - bu mahalliy korxonalarda sifatni strategik maqsad sifatida emas, balki texnik masala sifatida qabul qilinishi.[10]

T. Abdurasulovning mahalliy sanoatda sifat tizimlari joriy etilishi jarayonida uchraydigan huquqiy va tashkiliy toʻsiqlar, xususan, davlat nazorati mexanizmlarining samarasizligi va sertifikatlash jarayonidagi korrupsion holatlarni tahlil qilgan.[11] Unga koʻra, sifat boshqaruvi tizimi faqat ichki ehtiyoj emas, balki jamiyat oldidagi javobgarlik sifatida qaralishi kerak.

Ilmiy tadqiqotlarning tahlil qilish natijasida, sifatni kompleks yondashuv asosida tashkil etish, mijoz markazlilik, doimiy takomillashuv va xodimlar ishtirokini taʼminlash kabi tamoyillar alohida oʻrin olgan. Mahalliy tadqiqotlarda esa koʻproq normativ jihatlar va tashkilotchilik kamchiliklari yoritilgan boʻlib, amaliyotga moslashtirilgan, qurilish materiallari tarmogʻiga xos boʻlgan keys-tahlillar yetarli emas.

Shu sababli, mavzu doirasida aniq sohalar kesimida (sement, beton, gʻisht va h.k.) sifat tizimlari qanday ishlayotganini tahlil qilish, mavjud nazariy modellarni mahalliy

amaliyotga adaptatsiya qilish va sohaga ixtisoslashgan menejment instrumentlarini ilmiy asosda ishlab chiqish zarur.

METODOLOGIYA

Qurilish materiallari sanoatida ishlab chiqarishni sifat menejmenti tamoyillari asosida tashkil etishdagi mavjud muammolarni tizimli tahlil, tarixiylik va mantiqiylik, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, qiyosiy va selektiv tanlab tadqiq qilish, monografik tahlil va guruhlash usullari qo‘llanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Har qanday sohada raqobatbardoshlikni ta’minlash va bozorda mustahkam o‘rin egallash uchun ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etish talab etiladi. Qurilish materiallari sanoatida esa bu talab yanada kuchliroq namoyon bo‘ladi, chunki mahsulot sifati nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki qurilayotgan inshootlarning xavfsizligi va mustahkamligi bilan ham bevosita bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, ishlab chiqarishni sifat menejmenti tamoyillari asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Qurilish materiallari sanoati - iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatda olib borilayotgan keng ko‘lamli qurilish va obodonlashtirish ishlari fonda sanoatni sifatli mahsulotlar bilan ta’minlash ustuvor vazifalardan biriga aylandi. Ammo amaliyotda ushbu sohada sifatni boshqarish tizimi yetarlicha samarali ishlayotgani, xalqaro standartlar talablariga to‘liq javob bermaydigan holatlar mavjudligi aniqlanmoqda.

1-jadval.

Qurilish materiallari sanoatidagi asosiy muammolar va yechimlar¹

№	Muammolar	Muammolar tavsifi	Muammolarning yechimi bo‘yicha takliflari
1	Sifat nazoratining formalligi	Sifat nazorati ko‘p korxonalarda qog‘ozda mavjud, amalda esa samarasiz	ISO 9001:2015 sifat tizimini to‘liq joriy etish; ichki audit tizimini yaratish
2	Eski texnologiyalar va jihozlar	Ko‘plab korxonalarda ishlab chiqarish uskunalari zamonaviy emas	Jihozlarni modernizatsiya qilish; energiya tejavchi va avtomatlashgan uskunalarni joriy etish
3	Malaka oshirish tizimining yo‘qligi	Sifat bo‘yicha mutaxassislar yetishmasligi, xodimlar malakasi past	Sohaviy kasb-hunar kollejlari va SME markazlari orqali qayta tayyorlash kurslari tashkil etish
4	Standartlardan chetlashish	Ishlab chiqarilgan mahsulotlar ko‘p hollarda GOST va xalqaro standartlarga to‘liq mos kelmaydi	Milliy standartlarni xalqaro standartlar (ISO, EN) bilan uyg‘unlashtirish, mahsulotlarni sertifikatlash
5	Xom ashyo sifatining pastligi	Sement, gips, keramika xom ashyolari sifati past bo‘lgan holatlar uchraydi	Sifatli xom ashyo yetkazib beruvchilar bilan shartnoma; laboratoriya tekshiruvlarini kuchaytirish
6	Ichki audit va monitoringning yo‘qligi	Korxonalarda sifatni doimiy baholaydigan tizim mavjud emas	Sifat KPI (asosiy ko‘rsatkichlar) joriy etish; har oylik/yarim yillik ichki tekshiruvlar

¹ Muallif ishlanmasi

№	Muammolar	Muammolar tavsifi	Muammolarning yechimi bo'yicha takliflari
7	Eksport salohiyati past	Sifat talablariga javob bermaslik va marketing yetishmasligi sababli eksport kam	Xalqaro bozor talablarini o'rganish, eksportga mos mahsulotlar ishlab chiqarish va sertifikatlash
8	Innovatsiya va R&D ishlarining yo'qligi	Ilmiy tadqiqotlar va yangi mahsulot ishlab chiqarish yetarli emas	Oliy o'quv yurtlari va tadqiqot institutlari bilan hamkorlikda loyihalar amalga oshirish

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlarni tahlil qiladigan bo'lsak:

1. Sifat nazorati va standartlashtirish muammosi: Ko'pgina korxonalarda sifat nazorati faqat qog'ozda mavjud, amalda esa nazorat mexanizmlari ishlamaydi. ISO 9001:2015 standartini joriy etish ko'p hollarda formal amalga oshiriladi, xodimlar esa uning mazmuni va foydasini bilmaydilar. Samarali yechim — ichki audit tizimini yo'lga qo'yish, xodimlarni doimiy o'qitish va tashkilot ichida sifat madaniyatini shakllantirish.

2. Jihozlar va texnologiyalar eskiligi: Sanoatdagi uskunalarning aksariyati 10-15 yil oldin o'rnatilgan bo'lib, ular kam samarador, energiya tejovchi emas va avtomatlashtirilmagan. Bunday sharoitda yuqori sifatli mahsulot olish qiyin. Yechim — kreditlar yoki investorlar orqali yangi texnologik liniyalarni joriy qilish.

3. Kadrlar muammosi. Sifat boshqaruvi sohasida malaka oshirish, bilimni amaliyotda qo'llash imkoni yetarli emas. Bu esa standartlarga rioya qilmaslikka olib keladi.

4. Xalqaro bozorga chiqish to'siqlari. O'zbekistonda ishlab chiqarilgan qurilish materiallarining eksport salohiyati yuqori bo'lishi mumkin, lekin mahsulotlarning xalqaro sertifikatga ega emasligi, upakovka va dizaynning talab darajasida emasligi, marketing faolligining pastligi bu imkoniyatni cheklaydi. Bu muammoni hal etish uchun eksportga ixtisoslashgan konsalting kompaniyalar bilan hamkorlik qilish mumkin.

5. Innovatsiya yetishmasligi. Qurilish materiallari sanoatida innovatsion mahsulotlar (energiya tejovchi plitka, ekologik gips va b.) soni juda kam. R&D salohiyatini rivojlantirish, ilmiy-tadqiqot institutlari bilan hamkorlik qilish orqali sifat va turfa mahsulot ishlab chiqarish imkoniyati yaratiladi.

2 jadval.

Qurilish materiallari sanoatidagi muammolar va ularning strategik ta'sirlar¹

Muammolar	Qisqa muddatli ta'siri	Uzoq muddatli xavflar
Sifat nazorati zaifligi	Kam mahsulot ishonchliligi	Brendga zarar, bozordan chiqib ketish
Eski texnologiya	Katta tannarx, kam sifat	Raqobatbardoshlikning pasayishi
Kadrlar yetishmasligi	Quvvatlarni to'liq ishlatmaslik	Ishlab chiqarish jarayonida xato va yo'qotishlar
Eksportga moslashmaslik	Valyuta tushumining pasayishi	Xalqaro bozorda mavqe yo'qotilishi

¹ Muallif ishlanmasi

Jadvaldagi ma'lumotlarni tahlil qiladigan bo'lsak:

1. Sifat nazoratining zaifligi. Qisqa muddatli ta'sir doirasiga ko'ra, korxonada sifatni tekshirish va boshqarish mexanizmlari yetarli darajada bo'lmaganda, mahsulotlarda kamchiliklar ko'p uchraydi, mijozlarning noroziligi ortib boradi. Bunday holda mahsulotlar bozorda arzon narxda sotilishi mumkin, lekin bu vaqtinchalik «yutuq» hisoblanadi. Uzoq muddatli xavf darajasi bo'yicha — uzoq muddatda, bu muammo korxonaning imijiga va ishonch darajasiga putur yetkazadi. Masalan, mahsulot sifati haqidagi salbiy fikrlar sotuvni keskin kamaytiradi, brend qadrsizlanadi. Buning oqibatida korxonada raqobatga dosh berolmasdan bozordan chiqib ketishi ham mumkin.

2. Eski texnologiyalar. Qisqa muddatli ta'sir doirasi — eski va samarasiz uskunalarda ishlab chiqarish katta energiya sarfini talab etadi, natijada mahsulot tannarxi ortib ketadi. Shu bilan birga, texnologik aniqlik va sifat ko'rsatkichlari past bo'ladi. Uzoq muddatli xavf darajasi — zamonaviy raqobatda energiya tejamkor, avtomatlashtirilgan, yuqori aniqlikka ega texnologiyalar asosiy ustunlik hisoblanadi. Eski texnologiyada ishlayotgan korxonada tez orada raqobatbardoshligini yo'qotadi va ichki bozorda ham o'z o'rnini saqlab qololmaydi.

3. Kadrlar malakasining yetishmasligi. Qisqa muddatli ta'sir darajasi -malakasi past bo'lgan xodimlar sifat nazoratiga e'tiborsizlik qiladi, ish jarayonida xatoliklar ko'payadi. Ishlab chiqarish jarayonida quvvatlardan to'liq foydalanilmaydi, ya'ni mahsuldorlik past bo'ladi. Uzoq muddatli xavf darajasi — ta'lim va kadrlar rivojlantirilmasa, korxonada innovatsiya, sifat boshqaruvi va ishlab chiqarish madaniyati shakllanmaydi. Bu esa faqat raqobatbardoshlikni emas, balki kompaniyaning doimiy rivojlanish imkoniyatini ham cheklaydi.

4. Eksportga moslashmaslik. Qisqa muddatli ta'sir darajasi — eksport uchun mo'ljallangan mahsulotda xalqaro standartlarga moslik bo'lmagani, sertifikatlashning yetishmasligi va logistika tizimlarining samarasizligi sababli valyuta tushumi kamayadi, tashqi bozorlarga kirish imkoniyati yo'qoladi. Uzoq muddatli xavf darajasi — uzoq muddatda, korxonada faqat ichki bozorga bog'lanib qoladi. Bu holat iqtisodiy xavflarni kuchaytiradi: ichki talab pasaysa, korxonada faoliyatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, xalqaro bozordagi mavqe va eksport ulushi mutlaqo yo'qolishi mumkin.

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, qurilish materiallari sanoatidagi muammolarni faqat qisqa muddatli iqtisodiy manfaatlar nuqtai nazaridan emas, strategik va uzoq muddatli tahdidlar kontekstida baholash kerak. Har bir muammo - bugun hal etilmasa, ertaga sanoat rivojiga to'siq bo'ladi. Tadqiqot jarayonida quyidagi muhim yechimlar ishlab chiqildi: sifat madaniyatini shakllantirish; modernizatsiya jarayonlarini rag'batlantirish; kadrlar tayyorlashga davlat va xususiy sektor investitsiyasini kengaytirish; xalqaro bozorga chiqish uchun texnik va marketing salohiyatni oshirish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Qurilish materiallari sanoati - har qanday mamlakat infratuzilmasini barpo qilishda, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda va investitsiya muhitini

takomillashtirishda strategik ahamiyatga ega soha hisoblanadi. O'zbekistonda ushbu sanoat turi so'nggi yillarda jadal rivojlanmoqda: ishlab chiqarish hajmlari ortib boryapti, yangi loyihalar amalga oshirilyapti, ichki va tashqi talab o'smoqda. Biroq, soha rivoji sur'atlari sifat bilan to'liq mos emas. Aynan shu jihat bugungi kunda sifat menejmentini sohaga tizimli tatbiq etish zaruriyatini yanada kuchaytirmoqda.

Tadqiqot davomida 2018-2024 yillarga oid sement va boshqa qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmlari tahlil qilindi. Ushbu raqamlar ishlab chiqarish quvvati o'sishiga qaramay, sifati va raqobatbardoshligi yuqori mahsulotlar ulushi cheklanganligini ko'rsatdi. Jumladan, sement ishlab chiqarish 2024 yilda 16 million tonnaga yetdi, lekin bu o'sish barobarida mahsulotlarning xalqaro talablarga javob berishi, eksportga moslashishi va ichki bozorda ishonchli brend sifatida shakllanishi muammoligicha qolmoqda.

Olib borilgan tadqiqot ishida, qurilish materiallari sanoatidagi asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

-sifat boshqaruvi tizimlarining formal tashkil etilgani, samarali faoliyat yuritmasligi;

-texnologik jihozlar va uskunalarning yetarlicha yangilanmagani, bu esa sifatni barqaror ta'minlashda katta to'siq yaratadi;

-xodimlar malakasining yetishmasligi, sifatga yo'naltirilgan ishchi kuchi salohiyatining past darajada bo'lishi;

-xalqaro sertifikatlash va standartlarga mos kelmaslik, bu esa eksport va tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni cheklaydi;

-ichki audit va sifat monitoringi tizimlarining amalda mavjud emasligi, nazorat va tahlil mexanizmlarining yo'qligi;

-innovatsion faoliyatning sustligi, ya'ni yangi mahsulot turlari, materiallar va sifat parametrlarini rivojlantiruvchi tadqiqotlar deyarli olib borilmayapti.

Mazkur muammolarning har biri nafaqat sohadagi ichki samaradorlikni pasaytiradi, balki umumiy iqtisodiy siyosatga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Binobarin, sohaga sifat menejmentining ilg'or, xalqaro amaliyotlarga mos, joylashgan, tizimli va inson kapitaliga asoslangan modellarini tatbiq etish dolzarb vazifadir.

Tadqiqot natijasida quyidagi tavsiyalar va strategik yo'nalishlar belgilandi:

1. Sifat menejmenti tizimini qayta ko'rib chiqish - ISO 9001:2015 standartini amaliy faoliyatga mos holda qayta joriy etish, uning asosiy tamoyillari bo'yicha xodimlarni tayyorlash, javobgarlikni aniq belgilash.

2. Jihozlarni yangilash va raqamlashtirish - avtomatlashtirilgan nazorat vositalari, raqamli ishlab chiqarish dispetcherizatsiyasi va "aqlli zavod" tamoyillariga o'tish.

3. Malaka va ta'lim tizimini kuchaytirish - kasbiy qayta tayyorlash kurslari, sifat bo'yicha xalqaro treninglar, dual ta'lim dasturlari va universitet-ishlab chiqarish hamkorligi asosida kadrlar salohiyatini oshirish.

4. Eksportbop mahsulotlar tayyorlash - xalqaro sertifikatlash, ekologik tozalik, energiya tejamkorlik, va dizayn kabi talablarga javob beradigan mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish.

5. Ichki audit tizimini joriy etish - har chorakda sifat ko'rsatkichlari tahlili, KPI asosida baholash, ichki audit va ta'sirchan monitoring faoliyatini standartlashtirish.

6. R&D (Research & Development) salohiyatini rivojlantirish - ilmiy-tadqiqot institutlari bilan hamkorlikda yangi mahsulot turlari, sifatni oshirish texnologiyalari, alternativa xom ashyolar bo'yicha tadqiqotlar olib borish.

Qurilish materiallari sanoatidagi sifat muammosini hal qilish uchun oddiy texnik choralar yetarli emas - bu sohada tizimli, davomli, innovatsion va inson kapitaliga asoslangan yondashuvlar talab etiladi. Sifat menejmentini faqat texnik reglament yoki shartnoma ichida emas, madaniyat darajasiga ko'tarish, ya'ni har bir ishchi, mutaxassis va rahbarning fikrida sifat bo'yicha mas'uliyat shakllanishi zarur.

Buning uchun esa davlat siyosati, xususiy tashabbus va ta'lim sohalari o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Aynan shundagina, soha nafaqat ishlab chiqarish hajmlari, balki mahsulot sifatining yuqori darajasi bilan ham milliy va xalqaro bozorda muvaffaqiyat qozonadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Deming, W. E. (1986). Out of the Crisis. MIT Center for Advanced Engineering Study.
2. Juran, J. M. (1999). Juran's Quality Handbook (5th ed.). McGraw-Hill.
3. Crosby, P. B. (1979). Quality is Free: The Art of Making Quality Certain. McGraw-Hill.
4. Ishikawa, K. (1985). What is Total Quality Control? The Japanese Way. Prentice Hall.
5. Jurazov J. (2019). Sifatni boshqarish asoslari. Toshkent: "Fan va texnologiya".
6. Xaydarov U. (2021). Ishlab chiqarishda menejment tizimlari. Toshkent: "Iqtisodiyot".
7. Komilov S. (2020). "Qurilish materiallari ishlab chiqarishda sifat nazoratining takomillashuvi", Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, №4, 2020.
8. Taguchi, G. (1993). Taguchi on Robust Technology Development: Bringing Quality Engineering Upstream. ASME Press.
9. Ross, J. E., & Cameron, M. J. (2006). Total Quality Management: Text, Cases, and Readings. CRC Press.
10. Tursunov, Yu. (2019). Korxonalarda sifatni boshqarishda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: "Iqtisod" nashriyoti.
11. Abdurasulov, T. (2022). Sifat nazorati va ishlab chiqarishda standartlashtirish: muammo va yechimlar. "Ta'lim va Iqtisod" jurnali, №2, 33–40-betlar.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, sentyabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**